

№ 3.

Выдание „Нашае Нивы“
и суполки „Минчук“.

№ 3.

„Свайго не цурайцесь
— и чужому набучаццесь!“

ГЭДАЛИ

АПАВЕДААННЕ
ЭЛИЗЫ ОЖЭШКОВАЙ.

Цэна 6 кап.

Глаўны склад у Канторы „НАШАЕ НИВЫ“ у Виль-
ні, Завальная вул. (рог Троцкай) № 30. 1907.

(1534)

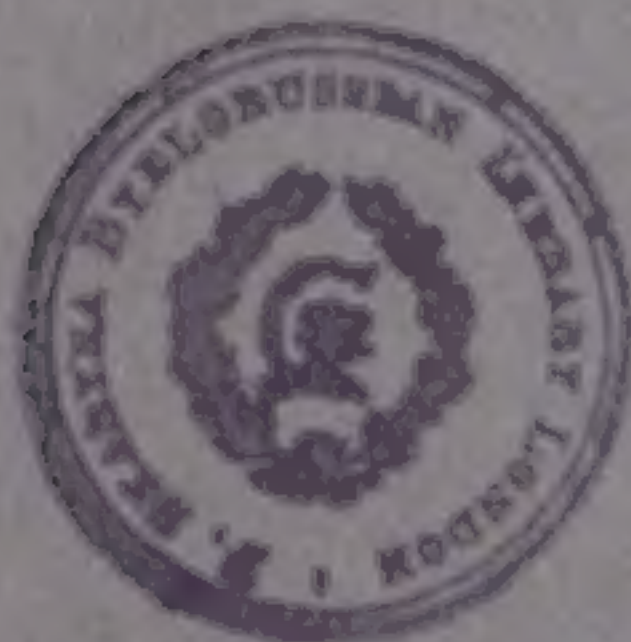
Выданіе „Нашае Нивы“

ГЭДАЛИ

АПАВЕДАЊЕ

Элизы Ожэшковай

Глауны склад у канторы Нашае Нивы у Вильни

ПРАДМОВА.

Век ляциць за векам, адно пакаленне люду на зьмену идзець другому, а вечна чутны на зямлі жаль горапаснаго, вечна тут пануець сила. Заўсягды нойдзець сабе гнибицель прычэпку для свае зьвярынае работы ды уселяк яго праўда выходзиць. За паншчынай мужык за малым сам не уверыўся, што выходзиць ён ад Хама, катораму сам Бог прыказаў валачыць ценжар няволи, што косьць яго чорная ды кроў ня людская. Бо ад самага маленства аж да магілы гэтыя байкі служыли прыдаткам да хлеба штодзеннаго.

Дарэмныя былі мовы лепшых людзей кинупць гэты зьдзек чалавека над чалавекам. Панура цягаў няволю бедак ды ад рана да ночы ня меў часу памысьлиць аб свабодзе, ён глухі быў да гэтаго гуку. Сыты гнибицель изноў з усмехам прыслуховаўся да намовы ісьці устанаўляць на зямлі брацтва і шчасьце людзей. Так сталы слухае, як дзиць лапочэць ды нічога у галаву не бярэць. А якога спосабу ужываець вяликі чалавек для таго, каб люцкіе грамады паверыли у вечнасьць праўды і добра, і добра ведалі тое, што кожны чалавек, ледзь радзіўся на сьвет, мае право на ўсе радосьці зямлі?

Майстэрнай рукой трэба намалеваць хараство сьвету, паказаць, як поўны ён прастору, як рады ён прыняць да сябе усякаго, хто гатоў весялицца паўсюдным хараством. Трэба таленту разварнуць у сваіх творах усю глыбь душы чалавека, усю яе пекноту, спадзеваючыся, што гадкія рукі крыў-

дзицеля аднадуць самы ад гэтай сьвятыні. Што садрыгнуцца яны, видзючы увесь гэты пераступ зьдзеку над чалавекам, будзь ён нявольник, татарын або жyd. Видаць тады будзе, што трэба гэтаго грэху чым барджэй пазбыцца, каб не пагانیць сьвету. Писацели са сваімі кнігамі, майстры з малевідамі, песняры з творами — усе адзін цэль сабе паставілі—аблажыць муры зьверства ды стогну, а на грузах тых збудаваць палац, гдзе усякі знойдзе сабе прытулак. Хто гараваў увесь свой век, сьвету яснаго не бачыўшы; хто ногі збіў ад доўгай, далёкай падарожы—усе там атпачынуць ды забудуцца свайго гора і нядоли. Часта думкі іх так і гівуць, небарак, як тые зоркі на марозным склони неба. Усёж здольныя яны запаліць агнём маладыя вочы, будзіць у насьмелыя надзеі, лепшыя пачуцьця....

Гэтую дарогу для свайго таленту абабралі і старая землячка нашая Эліза Ожэжковая, што напісала гэтае апаведанне. У тварох сваіх ваюець яна з тым або другим блудам і крыўдай, малюець прад вачыма чытацелёў тую „салодкасць ды сьвет на зямлі, на каторай калісьці ня будзець ужо ані гора, ані сварбы, ані такіх, што плачуць і у сэрцы сваім гаманяць, што ім надта дрэнна....“

Вечэр летни на шырокую раўнину пачынаў апушчаць ужо змрок перагледзисты, ў каторым усё было яшчэ видным, хаця і прыцемненым. Жытнішчэ у тым паўстаючым змроку не пераменила сваяе жоўтай хварбы і няроўнага паверху, дароги аддзеліліся ад поля пясковай ўстужкай, мутна бялілася цвятупшчая грэчка, пукатымі здаваліся палявыя грушы, а тополи стырчали над паблытанымі линиямі будынкаў малога хвольварку, быццам высокія стаўпы. Па адным баку неба ешчэ блукалася агністая чырвонасыць заходу, на другім сьпёртыя хмары пасталі такім мурам, што можна было угледзіць у гэтым вобраз наступаючай ночы.

Цаплё і циха. У жытніску адzywаліся толькі некалі перапёлкі, над белай грэчкай зачарнеў часам нетапыр і, праляцеўшы поўкругам, гинуў гдзесьці, ды іржанне канёў чутно было з недалёкае пашы. Зьверына, птушкі, рабаки—усе спалі; людзей так сама ані відаць, ані чуваць; аб жыццё іх толькі гаварылі некалькі вогнікоў, мигаючых сярод будынкаў хвольварку.

У гэтым змроку і маўчанні шырокіх сонных палёў адзін толькі чалавек ішоў дарогаю, абapol каторай старыя вербы звешвалі свае гузаватае, смешна павыкручванае галлё. Але не кераваўся ён да хвольварку—

паминуў яго, і з пад густых вярбовых галёў выйшоў ў чыстае поле. Тутака пасьледкі сьвету сонца, ня згинуўшыя ешчэ на заходзі, абнялі яго хвігуру, высокую і тонкую, згібленую пад ацягаючым плечы пакункам. Адзене меў доўгае, да пят дастаючае, кумячану с падзёртым верхом шапку і цяжкіе белыя ад пылу дарожнаго боты. У руцэ трымаў ён кий, каторым і падпіраўся. Нядзель сколькі ужо як стаяла тутака суш, парабіўшая пясковыя дарогі сыпучымі, дзе каменнёў так сама не бракавала. Ноги идучаго раз-па-рази билися аб тые камення, або уходзілі у пясок, падымаючы пры гэтым туманы дзяручаго горла пылу; а дзеля таго, што падарожны быў прыгнуты да зямлі, каб лягчэй нясыці пакунак—мус...ў хватаць з одыхам гэты пыл у губы і горла; а дыханне яго цяжкае і сьпешнае было чутно у вячэрняй цішы.

Слабая, цямнеючая яснаватасьць заходу яшчэ раз заглянула яму у твар. — А была яна доўгая, абросшая цёмнымі валасамі, і такая белая як аплатак, прыпраўлены воскам; твар касьцистая, губы меў раскрытыя, а вочы глядзелі у зямлю.

Затрымаўся каб адпачыць, но выпраставацца ня мог, бо ня скинуў с плеч пакунку. І стаяў так згорблены, падпёршыся киям і толькі галаву падняўшы ўзіраўся ў гору на густы змрок, праз каторы мигацела мглістая дарога зорак. У тым дыхнула на яго свежасць ад вялікай расы, змешаная з здаровым запахом зелени. У гущыне зашумеў нейкі цыхі шорэх, быццам праляцеў заяц, або затрэпеталася збуджэная ў нізкім гнездзі сваім—сонная птушка. Глянуў на поле; расистая свежасьць неслася з загоноў,

накрытых густым зялёным гарохам. ў каторым сонна капашылася шмат розных стварэнькоў. То там, то тут на пушыстай паверхносьці бялеў спозьнены цьвет; доўгіе зблытаныя калівы адно другога циснучы ад цяжкасьці вяликих даспеўшых струкоў клаліся на землю.

А на беразі пешчанай дарогі згорблены ад цяжкасьці грубога пакунку чалавек пахилиўся яшчэ ніжэй; паждаўшы, кий выпаў у яго з рук, а абедзьве далоні, нібы пхнутыя якой няведамой для яго сілай, працягнуліся да зялёных загоноў. Але ж ён адняў іх, і здавалася, што пойдзе далей сабе; але ногі яго якбы ўраслі ў землю.

— Ай! ай! ай! ох!

Уздохи то были жадання. Пакиваў галавой у абедзьве стораны, цмокнуў языком аб паднябенне, пакунак з плеч на дарогу скинуў і падаючы на каленцы затапіў далоні у гупчыні гароху. Цяпер чутно было адрыванне струкоў і галоснае храмшчэнне іх у галодных зубах. І поўз на каленях што раз далей. Шчоки яго так і хадзілі, а рукі толькі і мігали ад расьліннасьці да губоў, ды ад губоў да расьліннасьці. Струкі гароху были аблитыя расою і трудна сказаць былоб, ці з такім лакомствам еўшы чалавек заспакаяў патрабу едзэння ці піцця. То праўда толькі, што і піў і еў разам, больш нават піў як еў. Твар меў спечаны дзеннай гарачынёй, а губы поўныя пыску; бедны, схилиўся так низка, што аж прыпаў тварам да мокраго гарахавення і, перастаючы есьць, якбы адпачываў у цихай роскошы.

Раптам неўдалечыне шагоў з дваццаць

падняўся з зямлі якісь чалавек і праз мінуту угледаўся у цямнату поля, па гэтым скочыў на межу і з паднятым киям, зрабіўшы некалькі спрытных, ціхих скокаў, схاپіў кленчачаго чалавека за каўнер. А голас малады і здаровы крыкнуў:

— А што ты тут робиш, зладзею, валачаю? Гарох наш яси ды топчэш, ды пэўна кишэні сабе ім напихаеш! Папаўся, сабачая душа! Уставай! ну! і хадзи хутчэй! Бо як пацягну цябе киям, то, паглядзіш, як конь пабяжыш за мной!

Ня ведама, ці мог бы ён ляцець нават пад страхам кия, але што з зямлі зарваўся хутка, ўвесь з галавы да пят дрыжучы з пярэпалоху. Так негаданна і ў такім часі яго злавiлi! Сагнуўся нізка разоў колькі, кланяючыся хутка, і ахрышным голасам без ладу прагаварыў:

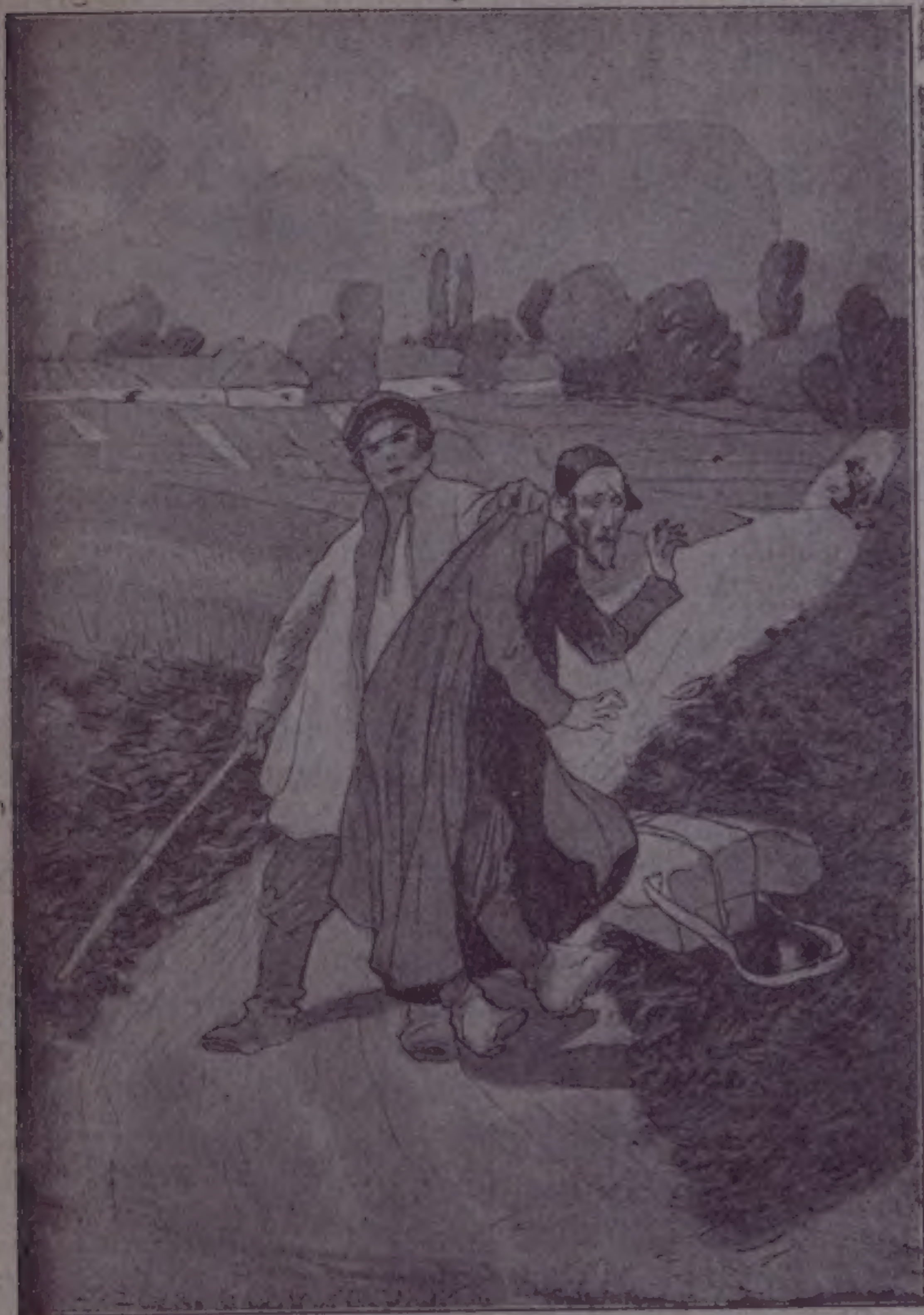
— Ой! ой! нехай мяне вяльможны панич пусьциць! Я да шыпкара у Шумнай перэначавачь іду! Ай! ай! гэты гарох... такі сабе пры дарозі... такі харошы гарох... Я толькі каливачкаў колькі. Няхай мне вяльможны паничык падаруе і пусьциць... ці гэта такая шкода, ці што?

Не слухаючы нават яго, хлопец крычаў:

— А! ці гэта вялікая шкода? А ты што думаў, мо не? Ці прыбытак нам з гэтаго, што такіе злодзеі, як ты, ўсенкі гарох з берагу аб'едаюць. Трэба было яшчэ бульбы нашай накапаць... Мебы чым „балабосту“ у шабас пачаставаць. Праз вас чалавек як сабака мусіць на полю начаваць, каб сваёй крывавай працы пільнаваць, тутакж яшчэ бацька крычыць, што ні воднаго

злодзея не злапаў. Але злапаў такі! злапаў!
Хадзі да бацькі! на суд! Будзе табе! па-
помніш!...

А што ты тут робиш, зладзею, валачаю?!

Рукамі размахваў шырока і крычаў
так моцна, што аж па полі расхадзілася да-

лёка. Але ахрышлы, цихи голас пачаў изноў тое самае:

— Ой! ой! нехай мяне вельможны панич пусьциць... Я да шынкара ў Шумнай на начлег... Ой, суд!... Гэты гарох так пры самай дарозі расьцець, а чаму ён пры дарозі? Я бацьку вельможнаго панича знаю... Каб ён шчасьлівы быў, як я яму жычу!... Каб ён другі такі хвальварак купіў!... каб яму ў полі золата само радзілася!... Каб ён, ну!... сто такіх, як панич, пекных сыноў выгадаваў!...

У змроку не было відаць яго твары, але, што некалькі слоў, гнуўся ў нізкім паклони, а прысадзісты той хлопец, ці калі ўжо гнеў прайшоў, іці так з натуры не гнеўлівы, бухнуў сьмехам:

— А тож благаславиць! — Сто сыноў! Добра я на гэтым скарыстаўбы, калі меўбы дзевяноста дзевяць братоў! Ну, душа нехрысьцянская, нічога ня зробіш, нічога не выцыганиш ты у мяне сваімі благаслаўленьнямі! Марш перада мной, а я дык за табою, як салдат за арыштантам. Да бацькі, на суд!

Эйн, цвэй, дрэй!—марш!

Робячы, як маскаль на вучэнні, ўзяў кий на аплечак і пачаў надыходзіць на жыда, каторы з высылкам і стагнаценнем падымаў пакунак на плечы. Асьмелены васоласьцяй хлопца, што яго злавіў, загаварыў зноў з цыхим сьмехам:

— Ну, пайду, пайду! А чамуж я ня маю пайсьці? Циж то я паничоўскаго бацькі не знаю? Циж я ня ведаю, што ён беднаму Гдалю нічога злага ня зробіць? Я пана Игнаца Карэйбаго знаў яшчэ тагды, як ён ў Карэйбах... ў сваёй ваколіцы жыў... а

цяпер то ўжо пяць гадоў, як гэты сабе хвальварак купіў... Дай Бог, каб яму на здароўе было! Я яго не баюся! ён мiласерны чалавек!

Але па дрыжанням голасу, а нават і на цыхім сьмеху, відаць было, што баяўся.

І пачаў ісьці з згорбленымі плечыма, з нахільным тварам. Аддыханне яго стала галаснейша, голас болей захрып, некалькі раз кашлянуў і плюнуў. Карацель яго ішоў зарыз за ім. Няўбаўкі надышлі да дарогі абсаджанай вербамі.

— На права, марш! Громка закамандаваў сын гаспадара хвальварку.

Пойманы засьмеяўся ахрыпла:

— Хи, хи, хи, хи! яки панич весёлы. Дай Бог здароўечка паничу!

— Павиншуеш, каки татка за гарох халат з скуры зьдзярэ!

— Хи, хи, хи, хи!

Зноў закашляўся і на момэнт прыстаў.

— Ну, идзиж хутчэй, бо ў карк пальну!

І счымлены кулак занёс над згібленымі плячмі жыда, але ня ўдэрыў, толькі праз час якiсьці гразіў пачастункам.

Пад цёмнымі вербамі раздалося працяжное стагнацenne:

— Ох, ох, ох!

✽

✽

✽

У хвальварку Ігнацаго Карэйбы хата жылая не вялікая, пакрытая саломай, была раздзелена сенямі на дзьве палавіны. у адной мясьцілася служба разам з птаствам хатнім, у другой жыў сам гаспадар хвальварку з сваёй раднёй.

Работы днеўныя скончаны толькі што.

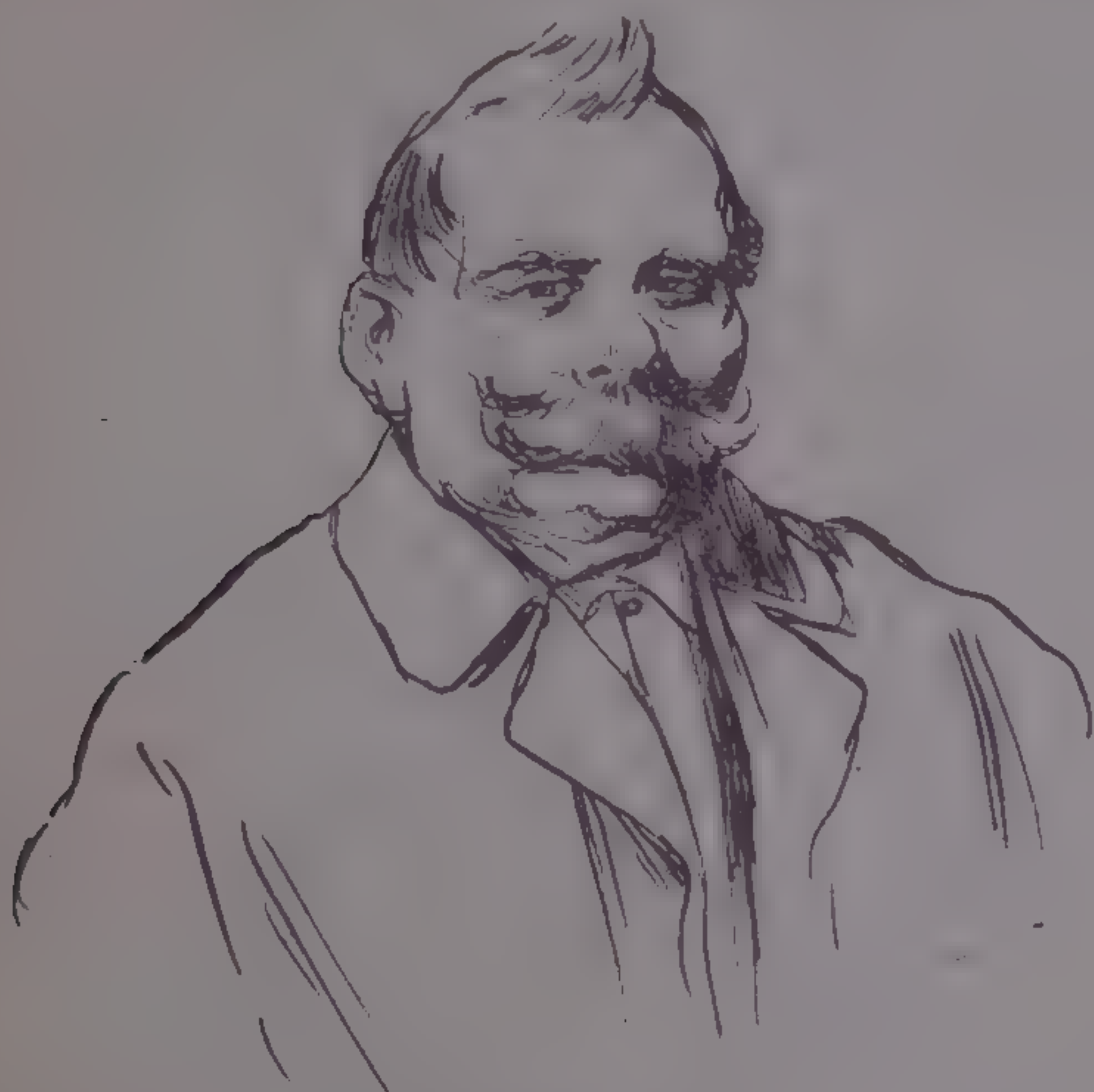
У „чаладні“ на вялікім агню варылі вячэру для парабкоў, пастухоў і дзевак. Гудзелі грубыя голасы мужчынскія, сьмеяліся голасно кабеты, раздавалася вясёлае дзяўканне сабаки ды урэшці галасьлівае кудаханне курэй, сяджучых у цёмным падпечку, каторых збудзіў сьвет агню ды галасаванне людзкае. Па другим боку сяней прасторную хату, маючую падлогу з дашчок, так сама асьвечываў агонь, ды гарэў ён не ў вялікай печы як у „чэлядні“, але ў глыбокім, разложыстым комніні. Пры агню тым варылося нешта ў вялікім гаршку. Чырвоны блыск агню блукаўся па паравешаных на сыценах абразках, падаўна чырвоныя лавы, сталы і зэдлі (слончыкі) на заваліваючыя кут хаты кросны. Праз адчыненыя дзьверы сьвет вячэрняго агню заглядаў і да другога пакою, гдзе хоць і не выразіста паказываў рысы добра пасланных ложкаў, жалезам акованыя скрыні, мяхі з воўнай ці з мукой, клубкі, моткі і так сама сьвятыя абразкі. Пакой гэты другі, служыў спальняй і каморай (скарбцам) першы ставаловай, а па часьці і кухняй.

Ігнацы Карэйба минут пятнаццаць як прышоў з поля, дзе разам з парабкамі накладаў возы ячменем і, дзеля гарачыні зняўшы марынарку, сядзеў за сталом цяпер толькі у палатнянай камізэльцы. Перад ім лежаў бохан хлеба разоваго, стаялі талеркі ды раскладзены алавяныя лыжкі.

Пан Карэйба быў то чалавек нізкаго росту, прысадзісты, плечысты, с тварам круглым, як месяц у поўні, ды з сиваватай галавой астрыжаной „ёжыкам“. Скура на твары ды шыі, абгарэўшая да вышнёвай хварбу, зморшчаны лоб, загрубелыя рукі з

вузлаватымі пальцамі паказывалі, што хача малы, але багата ураджайны гэты хвальварак не дастаўся яму дарма, але вырабіў ён сам яго морам крыві ды поту ды праз многа перанесаных неўзгод. Паминуўшы усё гэта, з цэлай хвігуры гэтаго „засыценковага шляхціца“ праглядывала вялікая сіла,

Пан Карэйба.

жалезнае здароўе, а на шчыра сьмяючайся твары кожны мог вычытаць здавалёнасьць і з сябе, і з таго, што зрабіў.

Саўсем іначэй выглядваў сядзючы так сама пры стане высокі і худы аканом з Шумнай, чалавек (лет сярэдніх) не стары, на доўгіх нагах, з доўгаю тварай, хітрымі вачамі і вострым кустом чорных вусоў над хитраснымі вустамі. Меў ён на сабе чорны сурдут і чырвоную краватку пад шыяй.

Усе ведали, што быў ён вельмі пусты чалавек, а да таго і скрытны даволі ды заўсяго і з усіх жартаваў. Сягоння, варочаючыся з суседняй вёскі, дзе згоджваў работнікоў, прывязаў сытаго коніка да плоту і зайшоў да Карэйбоў на гутарку суседзкую ды на сьвежую бульбачку, каторая нарылася на агні. Размаўляючы аб жнівах з гаспадаром ён усё хітрымі вачамі зіркаў на маладзютку Карэйбянку, каторая, ня глядзячы на тое, што мела ўсяго гадкоў пятнаць, вельмі частых гасьцей прыманвала да хаты; але гэты, здаецца, ня быў ёй мілы.

Дзяўчынка, яшчэ саўсім падростак, была ў паркалёвай адзёжы, катора не закрывала ані ног босых, ані загарэўнай шыі; стаяла яна недалёк ад агня і, стаўшы бокам да залётніка, вадзіла пальцам па няроўнай паверхнасьці печы. Агонь залаціў яе твар, падобную да чырвонага яблычка, адбываўся ў яе сивых вачох і яшчэ болей зачырвениваў чырвоную ўстужку, абвиваўшую воласы, што свабодна ляжалі на плечках.

У вадблыску гэтаго агню, даглядаючы гаршчэчку і не менаючыся да мунчынскай гутаркі, стаяла маці сямьі—высокая, касьцистая, з лобам так сама наморшчэным, як у мужа, кабета, з такімі самымі, як у яго грубымі рукамі, але, відаць, ня дужа і не здарова—нават можэ хворая трохі, загуканая, растрэпаная, з вустамі заўсягды адчыненымі. Праз многія годы працавала ў хаци ды ў полі, парадзіла шмат дзяцей, выгадавала іх, ды многіх пахавала на нарахвіяльных могілках. Трое толькі засталася пры жыццю: гэтая вось, што пальцам

па комнін водзиць, румяная дзеўчына, ды яшчэ два сыны.

Аб сынох як раз с сваім суседам Ігнацы Карэйба веў гутарку. Вялікіе згрызоты меў ён. Сыцёпка той, каторы сыцярог цяпер на полі бульбы ды гароху, скончыў ужо на сьвятога Пярта двадцатку гадоў. Паждаў год—да войска! А як жэ ён без гэтаго сына на гаспадарцы астанецца? Старасць прыходзиць—цяжка будзе яму. І так доўга! Бо калі Сыцёпка быў хлопчыкам, ня меліся яшчэ яны так добра, як цяпер. Дзеля таго писаць ды чытаць вучылі самы ў хаци—и льготы ён ниякой не мае. На шэсьць гадоў пойдзець у салдаты. Можэ пасыля і вочы их не убачаць яго... Падпадзе вайна мо... а тутак гэтым часам у бацькоў правай рукі пехват...

Карэйбиха адварнулася да агню і рукавом сорочки працягнула сабе на вачох. Аканом жэ з Шумнай запытаў названаго тэсыця свайго салодзенька:

— Ну, а Янук? Гэты ўжо мусиць ў салдаты ня пойдзець, як скончыць навуки?

На чырвоную твар Карэйбы бытцам напай сьвет сонца:

— Янук, пане дабродзею! ого! пойдзе, пэўне што пойдзе... толькі не на салдата, але на адваката... ха, ха, ха!... Здольны блазан, нехай яму Бог дасць добра, а да книжок, як жыве да бібліі. — „Я, татку, — кажэць, — як скончу школу, дык да унівэрсытэту паеду!“ „Ёдзь сынку, — гавару, — вучыся; каралём будзешь!“ А ён: „Не каралём, татку, толькі адвакатом!“ — Нехай будзець і так! Нехай хоць адзін Карэйба ў людзі выйдзе! Дзякуй Богу! станець у мяне цяпер на вучэнне сына... Сыцёпка навуки

не дастаў. Нічога не парадзіш. Іншыя былі часы. Але ўжо, калі службу войсковую шчасьліва адбудзець, дык болей ад других зямлі дастанець... як справядлівасць кажэ... Я ніводнаго з маіх дзяцей крыўдзіць не хачу і ўсех трох падзялю роўненька... роўненька... У мяне і дзеўчына так сама роднае дзіцё, а як жэж! і мецьме столькі, як і браты... во што!

Ня ведама чаму, чырванеючыя сярод чорных валасоў вушы аканомы з Шумнай заварушыліся неяк ў той самы час, як Карэйба баяў аб сваімі пастанаўленні роўна падзелиць хвальварак памеж усіх дзяцей. Неспакойныя яго вочы запыліліся якбы маслам або мёдам і звернуліся да стаячай калі прыпечка дзеўчыны. І неспадзевана для ўсіх, так голасна, што аж Карэйба вочы вытрашчыў, ён крыкнуў:

— Буджу паню, панна Ядвига!

Быў гэта надта добры спосаб пачаць гутарку з маладой дзеўчынай. Але яна заместа адказу сарвалася з месца ды пачала бегчы, пераляцела хату і хацела шыгнуць ўжо ў дзьверы, калі трах! нешта стукнуло, а потым два ўзрывы звонкаго сьмеху! — Стукнуліся гэта дзьве маладыя голавы і так моцна, што аж разляглося на хаци. Нічога! Дзеўчына, трымаючыся рукою за лоб, сьмеялася так, што аж клалася са сьмеху; з вясёлым сьмехам ўбег да хаты і шнадаццілетні хлопец з стрэльбай за плячмі — ўбег і адной рукою зняў шапку з прычэпленым школьным знакам, другой кинуў на стол дзьве забітыя птушкі. — Заім ўляцеў і з радосным брэхам пачаў круціцца на хаци невялікі сабака, ні то выжал, ні то дворны, так запэцканы, што ня

можно было пазнаць, якая шэрсць у яго. На адзёжы хлопца можна было пазнаць, што варочаўся с палевання; боты былі ў балонцы, а адзежа прасякла вільгаццю мокрых лугоў. З твары яго, як у сястры круглай і дробнай, толькі яшчэ мизарнейшай, змочанай каплямі поту, так і была радасць. Сягодня першы раз на летнім адпачынку бацька дазволіў яму зняць са сыняны стрэльбу і пайсці на палеванне.

І вось забіў дзье птушкі! І для яго заварушылося ўсенька, што было ў хаці. Карэйба ў загрубелых далонях трымаў і ашчупываў прынесеных птушак.

— Алеж і тлустыя, пане дабродзею, як маслам аблітыя; ці бачылі гэта, што і блазнота умее стрэляць... ха, ха, ха!

І сьмеяўся на ўсё горла, а аканом з Пумнай памагаў яму низким голасом, разпытваючы Янука, дзе той паляваў, дараджаваў іншыя месцы, ды ахвяровываў свайго сабаку, праўдзиваго. — „слово гонороваго чалавека“, — праўдзиваго выжла.

Карэйбиха здымала у сынка стрэльбу з плеч і абцирала хвартухом пот на яго твары. Ядвинка, не саўсем яшчэ сціхнуўшы, кинулася да стаячаго на агні гаршка: маладзенькі наляўнік вышаў з хаты зараз на палудні, і навінен быць галодны.

Неўзабаве на сталае паявіліся талеркі з кіслым малаком і агромная миска скваркамі аблітай бульбы. У хаці зрабілася весела і ясна.

Агонь на прыпечку гарэў шырокаю пламяністаю хваляю, а Карэйбиха паставіла яшчэ і свечку на стол ў медным лухтары. З прычыны госяця дасталі з шафы цынкавыя ложки, і тые блишчалі і званилі аб

талерки, чэрпаючы з іх малако, абцягненае
слоем сьметаны.

Карэйба з суседом пачивалі вишнёўку
свойскай гонкі. Карэйбиха з радасным на
касыцistaй твары усмехом падлівала і
падкладала яды госьцю ды дзецям. Аканом
з Шумной, абцираючы што момант рукою з
залатым персцёнкам малако с тырчачых вў-
соў, кiдаў медовыя погляды на Ёдвiську,
каторая, кленчачы на лаве, а палавiнай це-
ла злётчыся на стол, ела з адной талерки
з братом, ды босымi пятамі весело пасту-
кiвала па лавi, ды згадзiлася пават, хаця
з хмурнай трохi заманкай, адказваць на за-
чэпкi ня мiлага кавалера.

— Панна Ёдвiга нешто сягодня злая.

— Я саўсем не злуюся, толькi гэта
так пану Томкевичу здаецца.

— А цi панна Ёдвiга ведае, што зла-
ванне шкодзiць хороству?...

— То нехай пан Томкевич ўжо нiколи
ня гневаецца, бо збрыдзее.

— Цi ж гэта я маю разумець так,
што ў вачах пани я выдаюся харошым?...

Ўсе вечэраўшыя сьмеялiся, і толькi
Ўнук, не зважаючы на даўцiпы сiстры і
Томкевича, расказваў далей аб сваім пале-
ванні. Звонкi, тонкi, напалавiнў дзiцячы
яго голас перабiваў ўсе другiе голасы. Еў,
вымахваў рукамі і гаварыў. Гаварыў най-
больш да бацькi, каторы ядучы напiхаў
поўныя шчокi гарачай бульбы, а вочы блиш-
чалi ад гарачыні і здавалення.

— „Гляджу я, татку!... Трэзор стаiць...
Пiшнуй! — крычу. Стаiць як мур! Я гэта
стрэльбу да вока... iду... Iдзi далей! — ка-
жу. Трэзор бежыць далей! Яшчэ! далей!
Птушка фуурр! пух, пух!... забiў!...

Трэзор, чуючы сваё імя, круціўся калі стала радосна скавычучы; дали і яму талерку кіслага малака.

— Ха, ха, ха! — на цэлае горла сьмеяўся Карэйба. — Ёк гэты блазан да ўсяго патрапляець: і да кніжкі і стрэльбы. Толькі глядзі, смаркач, каб сам не падстрэліўся...

Ў той час адчыніліся дзьверы ад сёней і, папхнуты нечыю рукою, ўлесеў да хаты чалавек ў доўгім падзёртым адзені, ботах белых ад пылу, с пакунком на плечах, с кнём ды с шапкой ў руцэ.

Папхнулі яго так моцна, ці сам ён быў так слабы, што ад парогу захадзіў як няны, і стаў толькі тагды, калі рукою абпёрся аб сьценку; стаяў памеж дзьверамі і прыпечкам, трохі ў ценю, і, згорблены пад сваім ценжаром, голаву высунуў на залаты сьвет агню.

Гэтая худая, абцягнутая лахманамі хвігура, нагибаючаяся ў нізкім паклоні, с пакункам на плечах, кнём ў руцэ, валасамі растрэпанымі, с касыцестаю твараю, абцягнутую скурай, як жоўтым аплаткам — ў гэтай весела асьвечанай хаце, насярод здаровых загарэлых твароў, тлустых людзей, громкіх сьмехоў ды нязгорных дастаткоў, паказалася, нібы раптам знад зямлі зьяўляючыся дух мучэння.

— У імя Айца і Сына... — нясучы руку да лба пачала Карэйбиха.

— Ўселякі дух Пана Ёга хваліць! — з жартоўным сьмехам крыкнуў Томкевич.

— Ёзус, Марья! — екнула Ёдвиея і схавалася за брата, каторы, палажыўшы ложку на талерку, прыглядаўся на вайшоў-

паго, што стаяў з вачами запалымі, блипчачымі, асьлепленымі, перапалоханымі.

Шырокімі шагамі цвёрда падышоў да стала прысадзісты сильны хлопец ў кароткай сермяжцы і ў высокіх ботах. Быў ён вельмі падобны да бацькі. Так калісьці выглядаў мусіць стары Карэйба. — Сініе вочы хлопца блипчалі; белы лоб яго аддзяляўся ад загарэлай твары; воласы меў, як і сестра, ясна-заацистыя, а рукі агрубёўшыя ад працы ў полі, як у бацькоў. Кивнуўшы недбала галавою аканому з Шумнай, падышоў ён да бацькі.

— Зладзея, татку, прывёў!... Гарох наш жраў, аж яму за вушамі ляскацела, а можа і ў кишэні панабіраў. Нехай татка робіць з ім, што хочэ! Ён свае зрабіў!

Яшчэ не скончыў казаць, калі ўжо маці уцхнула яму ў рукі талерку, поўную зашкварэнай бульбы; а Ігнацы Карэйба аж падняўся з лавы, ды так стукнуў кулаком у стол, што аж талеркі ды ложки забрашчалі. На нізкім, густа пакрытым моршчынамі лобі старога гаспадара аж набрынялі, як сінне шнуркі, жылы; вочы яго загарэліся, шчоки заціліся кроўю. З усяго відаць было, што у гневі ён можа быць страшны.

— А, пракляты сабака! Ён табе пакажу, як маю крываваю працу марнаваць!...

Крык гэты быў ўсё роўна, што рык лва, а нарэканне Сыцёпкі прыпамінала мармытанне маладого мядзьведзя. Хаця і узбагацеўшыя, бацька і сын працавалі і далей ўласнымі сваімі рукамі: самы гаралі, сеялі, касілі; дзеля таго і баранілі яны ўсё, што дабылі сваёй крывавай працаю, як воўк бароніць цяжкай здабычы. Раптам стары Карэйба крычаць пера-

стаў і слабымі вачамі, прыкрываючы іх далоньмі, угледаўся ў пойманата.

— Што гэта? спытаў.—Гэдали, ці што? Ці ты Гэдали, з Воўпы? Ну, гавары! Ці анямеў?

Запытаны паварушыў несколькі разоў губамі, намаўчаў і, хілючыся нізка, выбалбатаў:

— Гэдали, вельможны пане! Я... Гэдали з Воўпы... той самы, да катораго вельможны пан калісьці заежджаў на соль ды на жалеза... той самы, каторы меў тую брычку ды пару тых добрых канёў... што пан ведае... ой!...

Пазбыўся трохи страху і галавой паківаў з палітаваннем. Карэйба мусіць добра ўжо яго прыпомніў, бо сеў ізноў на лаві і, хаця гнеўны яшчэ, але ўжо не так, прагаварыў:

— Добра выкераваўся... на злодзея, што ходзіць па чужых падлэх і крадзе...

Жыд касьцістай рукой ўдэрыўся ў грудзі:

— Вельможны пане! я не краў... каб мяне несчасьце спаткала, калі я краў! каб я заўтрашняго дня не дачэкаў...

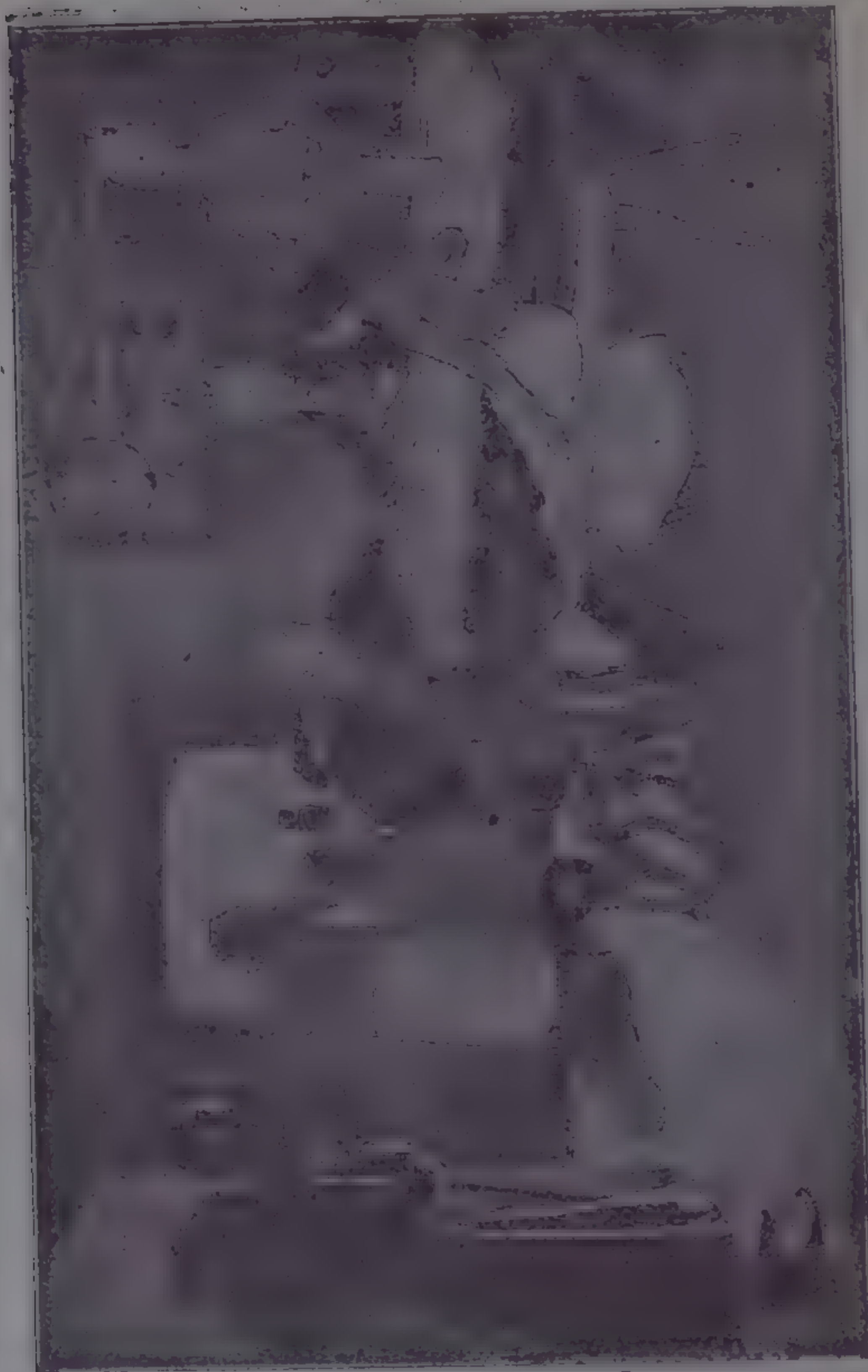
— А штож рабіў?—трымаючы талерку ў адной руцэ, а другую шчаміўшы ў кулак, падскочыў да яго Сыцёпка.—А штож гэта рабіў, недавярку, калі цябе пры гаросі злавіў? га?

— Ну, шэпрапам! нехай вельможны паніч ня гневаецца... я таго гароху не краў....

— Штож ты рабіў?—з падымаючымся ізноў гневам крыкнуў Карэйба.

Томкевич, каторы на жыда паглядаў вельмі коса, зажартаваў:

Жыл касыцистай рукой ўдэрыўся ў грудзи.

— Ён мусиць ўзираўся, чы ў тым гарох часам не растуць рублі...

Жыд цixa выгаварыў:

— Я яго еў... гэта праўда...

Карэйба крыкнуў зноў:

— А штож ты сабе думаеш, што я гарох сею дзеля таго, каб кожны валачай абжыраўся ім? Пачэкай, не дарую... мусиш зашлациць, а калі не, дык да міравога завалаку...

Жыд зноў скурчыўся нізка:

— Ой!—застатнаў,—каб вельможнаму пану сто гадоў жыцця і здароўя было, калі вельможны пан Гэдалю даруе... Я да Шумнай ішоў на начлег і гэты гарох спаткаў... Ён пры дароги расьце! А чаму ён каля самай дароги расьце? Аіі! многа там я яго зьеў?! крышэчку...

Томкевич, каторы, як відаць, спрытам сваім хацеў наказаць любай дзеўчыні, што ён умеє, зирнуў салодзенька на Ядвіню і з грубым сьмехам запытаў:

— Так гэта вам, жыдзе,—слова гонороваго чалавека,—ваша вера многа красьци не пазваляе, алеж крышэчку то можна? што?

Жыд дзіўна неяк глянуў на гаварыўшаго і з моцна сыциснутымі губамі маўчаў з минуты. Пасьля, гляджучы ў зямлю, адказаў:

— На што тут вера? Яна нікому красьци не пазваляець.

И яшчэ цiшэй дакончыў:

— Я быў галодны...

— Калі ты быў галодны, то трэба было папрасіць, а не браць без дазваленьня... пачаў Карэйба.

Але Томкевич, перакручываючы мову сваю на жыдоўскую, перапыніў яго:

— А кали той гарох быў трэфны, то што цяпер будзе?

Жоўтыя губы Гэдаля скрывилися неспакойна, мусиць Томкевич зачашіў балячку сумення яго. Ўзираючыся ў зямлю, апусціў зморшчаны над сивеючымі валасамі лоб і глыбока задумаўся. Раптам выпраставаўся на столькі, на столькі пазволиў гінуўшы плечы яго пакунак, развёў рукамі так, як бы настанавіўшы ісьці на ўсё, твар надняў да гары і першы раз, як прышоў сюды, крыху мацнейшым голасом прагаварыў:

— Ай, ай! Каб навэт сам рабин кали таго гароху хадзіў, то і той зъеўбы крыху... такі гарох!

У словах яго было столькі жару, катораго живот галодны набраўся для пекнаго гароху, што ніхто з быўшых у хаци і не падумаў сьмеяцца. Напроціў, стары Карэйба і яго два сыны чутачку спахмурнели. Адзін толькі Томкевич, відаць, меў ахвоту ізноў вылезьці з сваім жартам, алеж стрымаўся і ён, бо убачыў, што каханая яго зсунулася з лаўкі і, стаўшы каля коміна, цікава і з навагаю ўзіралася на жыда сваімі вялікімі вачыма.

— Вось як!—адазваўся сам гаспадар.— Значыць, ты так збяднеў, Гэдальку! Я то ўжо, мусиць, гадоў з дзесяць, як ня відзеў цябе; але калісь бываў часта ў Волне і помню, што табе жылося добра...

— Збяднеў, паночку, збяднеў...

Томкевич стрымацца ўжо ня мог:

— А каб так сыляпы голага абакраў, гукнуў,—як гэта праўда, што ён бедны! Каторы з іх бедны?! Усё яны п'яўкі, кроўю людзкаю напоеные... слова гонороваго чалавека!

Гэдали паволн звярнуў твар да гаварыўшага, глянуў на яго ня гнеўным, а нежым задуманым поглядам, кий выпусціў і, падняўшы да грудзей руки, расхіліў свой парваны халат. Пад лахманамі віднелася сарочка так падзёртая, што праз яе відныя дзіры сьвецілася пачарнеўшае, худое цела. Кароткі, ахрыплы кашэль схапіў яго пры гэтым за грудзі. Праз падзёртыя рукавы халата відаць было голыя плечы.

— Нехлюйства! — буркнуў Томкевич і плюнуў гласно на сярэдзину хаты.

Стаяўшая каля прыпечку Карэйбиха адвярнулася, пэнчучы: „Матка Боска!“... Карэйба сваімі грубымі пальцамі забарабаниў па сталу, а Янук неспадзевана для ўсех загаварыў сваім тонкім дзіцячым голасом:

— Чаму пан ня здыме сваёй торбы з плеч? Скинь пан яе з сябе, будзь ласкаў!

Томкевич прыснуў ад сьмеху:

— Пан! Ну і пан! Ха, ха, ха, ха! Слова гонороваго чалавека, як жыў, не давялося мне яшчэ чуць, каб гэтакіх лапсардакоў называлі панами. Відаць, што пан Ян вельмі дэлікатны зрабіўся ў горадзі.

Хлапец зачырванеўся, яы вишня, і, з гордасцю таснацацметняго гимназисты падымаючы галаву, адцяў:

— Пан Томкевич мо шмат аб чым ніколі яшчэ і ня чуў; але мы то ўжо даўно ведаем, што чалавек з навукую павинен быць дэлікатным для кожнаго.

— Циха, Янук! Циха! — буркнуў на свайго любімчыка стары Карэйба. Але зараз ласкава дадаў:

— Ну, Гэдали, здыми ўжо, ці што, гэты мех і вырастуйся, калі паніч так хочэ.

Видаць было, што Гэдали вельмі рады з гэтаго; ён зараз начаў здымаць праз плечы і голаву грубыя шнуры пакунку, алеж яму неяк не удавалася: рукі дрыжалі, ды закашляў моцна.

— Ядвися! намажы яму!— закамандаваў Янук.

Дзеўчына, стаяўшая бліжэй усіх да жыда, скочыла і, як бач, перакінула сваімі не надта каб малымі ручкамі пук грубых шнуроў праз голаву яго.—Томкевич изноў не вырываў:

— Езус, Марья!—крыкнуў, — яшчэ чаго не ставала, каб панна Ядвига ручки сваё каля жыдоўскіх лапсардакоў запэцкала! Што залишне, таго ужо, слова гонороваго чалавека, і сьвіні не ядуць!

Алеж Ядвися, паслушная толькі камандзі свайго брата-гимназісты, для іншых мела востры, кусьлівы язык.

— Няхай пан Томкевич будзець спакойны, што да манх рук! Як запэцкаю, то і памыю, а вады ўжо у пана прасіць ня буду.

— А што там маеце ў гэтай торбі? можа, жабруеце? шырока адкрываючы губы, цягучым голасам запыталася маці сямьі.

Гэдали пакруціў галавой.

— Я не жабрак.

— А што ж там ёсьць ў торбі?

— Я крамнік... я хаджу па дварох ды ваколіцах шляхты, ну, дый па хатах мужыцкіх—хаджу і прадаю тавар.

— Аднак жэж — ў задумцы начаў Карэйба,—як ты мог так збяднець? Я помню, твая жонка мела ў Волпі краму з соліямі, жалезам і ўселякай драбязой, а ты меў хату ўласную дый хурманаваў. Помню, ох.

помню я тыс часы, калі яшчэ ў ланцях, пане дабродзею, прыезджаў да Волпы и да вас заходзіў. У тваей жонкі купляў, што было трэба. Растаропная и прыгожая жыдоўка была твая Мэрка... А брычкою тваей дык раз ездзіў да стрэчнаго брата, аж за Слонімам. Штож гэта с табой зрабілася?

Гэдали, апёршыся аб комин, стаяў цяпер проста, пэўны ў тым, што ўжо тутакж яму нічога кепскаго ня зрабяць. На занятанне Карэйбы ён адказаў:

— Што? Вось што... Бог дапусьціў... Хата мая ў Волпы згарэла.

— А, шкода, шкода! з жалем прагаварыў Карэйба.

— То и добра! крыкнуў Томкевич.— Ёў воўк, и воўка зъели! Циж гэта яны мала будыкоў людзких падпалілі? У Крэўні гэтай вясны спалілі погрэб з водкай, а ў Паўлоўцы — карчму.

Циха и злёгка парушыў Гэдали плечамі и сказаў:

— Я не падпаліваў.

— А, бо ня мог, а каб мог, то и ты падпаліў бы.

— Не падпаліўбы—ўмешаўся Карэйба. — Я яго даўней добра знаў; чалавек быў снакойны. А Мэрка твая як маецца? Ци и яна ўжо ў Волпы крамы не трымаець?

— Памерла.

— Глядзіце! памерла! шырока зноў адкрыла губы Карэйбиха;—а-а-а! яшчэ не старая была баба! А с чаго ж яна памерла?

Жыд спусьціў вочы.

— Бог дапусьціў... ня тут спамінаючы. с кепскай хваробы...

— Значыць, с халеры—сказаў Карэйба.

А аконам, быстра варуначы стырчачы-
ми вусами, жыва звярнуўся да жыда:

— Ну, жыззе!—загутарыў,—як заўтра
будзеш ісьці цераз Шумную, то, слова го-
пороваго чалавека, дам табе гарнец сьвежа-
го гароху, толькі скажы, як завецца тая
хвароба, с каторай намерла твая жонка! Ха.
ха. ха, ха!

Гэдали неснакойна перакрывіў рот.

Ну, ня тут смяінаючы, гэта кеп-
ская хвароба...

— Але ты мне гавары, як яна завецца.

— Як яна завецца? А на што гэта га-
варыць, як яна завецца!

— Ни за што, надта, не скажэ! Каб яго
парэзаць на кавалкі, — и то не! загудзеў
сьмехам Томкевич.

— Таки ўжо у их дуры забабон,—паў-
тарыў Сцёпка.

Яшук, зачырванеўшыся зноў, як бы ка-
го вучачы, выгаварыў:

— Гэта не на людзку прымунаць каго-
кошчы да таго, што яму прыкрасць робиць.

Відаць, што пачынаў браць справу жы-
да да сэрца; пры гэтым хацеў даведацца,
што сталася з коньмі, каторых калісьці гэ-
ты жызд меў.

— А коні?—спытаў.

— Адзін здох, а другі асьлеп, и му-
сіў прадаць яго за 15 рублёў.

— Але ты дзяцей такі многа меў, па-
чаў Карэйба;—помню, як быў у вас, то ня-
цера круцілося каля тваёй Мэры.

— Семеро,—направіў Гэдали.

— А Ёзус!—крыкнула Карэйбіха, — се-
меро выкармиць ды выгадаваць, ии то
жарты?!

И, абпёршы касьцисту шчоку на загру-
белай далони, жалосьлива кивала галавою.
Яна добра ведала, што значыць кармиць и
мець дзеци, навэт добра маючыся, а штож
гаварыць, калі гэта здарыцца ў беднасьці.
И ў голасі яе чуваць было спагаданне баць-
коўскім болесьцям и трудам, калі яна, гле-
дзячы міласэрна на жыда, спытала:

— А ў яким веку?

Паволи, трохи з горким, трохи з радос-
ным усьмехам раскажаў, што адно толькі з
яго дзяцей было сусім дарослае: гэта дач-
ка, каторая пасля смерці маткі даглядала
и гадала меншых. З тых меншых адзін
сын вучыўся на шэўца, други хадзіў на
навуку да тальмуд-торы — такой, значыць,
школкі жыдоўскай для бедных дзяцей; —
трэці сын нічога не вучыўся, бо яму Бог
розуму не даў, а чацьвёрты, Хаимка, быў
вельмі разумны, толькі яшчэ сусім малень-
кі. Дзьве малодшыя дачкі надта хацелі
пайсьці на службу якую, алеж німа як, бо
и не навучыліся нічога, и сілы у іх
нехват.

— Дзеля таго сядзяць сабе ў хаці и
панчохи на продаж робяць. Адна. Малка,
мае 15 гадоў, и вельмі пекная, але такая
белая, як папер, и ніколі нічога не гаво-
рыць. — Чаму яна ўсё маўчыць? Чы ён ве-
дае! Можэ з нуды, ці з бяды, бо ёй трэба
былоб болей есьці ды павесяліцца; а гэта-
го німашака! Усе восем живуць у адной
кануры и маюць на тыдзень тры рублі, ка-
торые ён мусіць зарабіць. — Пасля пажару
цэлага багацтва у яго асталася 80 рублёў;
за гэтыя грошы ён накупіў тавароў и ця-
пер што тыдзень варочаецца да дзяцей на
шабас и прыносіць ім тры рублі... ну, калі

Бог дасьць, часам болей, рублёў чатыры, або пяць, гэта рэдка калі бывае... найчасцей па тры, і тагды бяда; каб нязгорш пражыць, трэба былоб ім восем рублёў на тыдзень. Ах! ах! каб ён меў восем рублёў на тыдзень, якоеж гэта былоб шчасьце для яго самога і для яго дзяцей!

Гаварыў бы даўжэй, але начаў кашляць. Перайшоўшы наволи на пальчыках часьць хаты, плюнуў ў кут і вярнуўся на сваё месца. Ён маўчальні. Здавалася, што дух літосці праляцеў праз гэтую хату і мякким сваім крылом правёў па ўсіх гэтых грубых тварах.

Карэйба барабаниў пальцамі па сталю і думаў... Аб чым? Можэ аб сваёй беднай моладасьці, калі ў лапцях заходзіў да хаты Гэдаля і весяло гаманіў з яго жонкай, Мэрай. Карэйбиха, падпёршысь далонямі, думала, можэ, аб адной з памёршых сваіх дочках, каторая за год перад сьмерцю, дык, як цяпер дачка Гэдаля, зрабілася белаю, нібы папер, і маўчалівай, нібы здушэная птушка. Сцёпка сядзеў каля акна, бораду падпёр рукою, і, моршчачы свой белы лоб, думаў. Меў і ён добрую загвоздку: за год идзі с хаты, да войска! Дзеля таго, прыслухваючысь да гора чужога, замаркатнеў і ён. Ядвіся, каторая яшчэ аб горы нічога ня ведала, прысела на зямлі ды, адкінуўшы назад свае залатые воласы, з паднятаю твараю ўстаавілася ў жыда сваімі зьдзіўленымі сівымі вачамі. Адзін Томкевіч, відаць, кнелы чагось, ня выцерпеў ізноў:

— А лиха ж табе, жыдзе, казалі столькі дзяцей напладзіць!

Гэдали адказаў:

— Ведама... у самых бедных заўсяды дзяцей найболей.

Але тут задзынкацеў изноў дзіцячы сьмелы голас Янука:

— Няхай пан сядзець, пане Гэдалю, прашу пана сесьці.

Гэдали пакланиўся, а Карэйба пачаў ў задумцы:

— Але, от, якіе на сьвеці бываюць здарэння! Чалавек спакойны, шчыра працуючы, пранаў, а гэты шэльма, Мэндэль з Шумнай, круцель, што няхай Бог бароніць, а глянь—багацеець, аж страх бярэ! Чуў, ўжо Шумную здымае у арэнду.

Пры гэтым вочы яго блиснулі трохі злосьцяй і пакасіліся на аканому. Хадзілі пагалоскі, што Томкевич у змові з багатым Мэндлем без лютасьці абіраў гаспадара Шумнай. Няўсмак было гэта аканому, Карэйба жэ паўтарыў зноў:

— Га? чаму гэта так? Гэты нічога змага не зрабіў — ды і ў бядзе, а той гіцэль багачом... Вось як на сьвеці—лепшаму горш, горшаму лепш.

Гэдали зрабіў некалькі шагоў ў пярод і пачаў нясьмела:

— Выбачайце, вельможныя пань, у нас на гэтае ёсьць прыказка.

Адвися заварушылася; надта ўжо любіла яна казкі ды прыказкі. Жыд выпраставаўся і пачаў баяць:

— У нас так стаіць напісана: калі Бог хацеў даць гэтаму сьвету біблію, то сказаў, каб зышліся да яго ўсе горы. Горы, ведама, паслухалі Бога; вялікіе насталі на перадзі, давольныя з таго, што яны вялікіе, і ждалі, каторай з іх Бог дасць би-

блию. Бог паўзираўся, паўзираўся ды клик-

Ядвіся.

нуў да сабе найменшую гару, такую малую, што яна была саўсім схаваўшыся за вялікімі і думала сабе, што яе Бог нават і не убачыць. Але Бог такі клікнуў яе і сказаў: „Даю табе біблію, бо ты хаця і не вяліка, але ў вачох маіх болей варта ад тых вялікіх. А чаму ты болей варта? Дзея таго, што яны гардзяцца, а ты не, і яшчэ таму, што з іх шмат каменнёў наспадала на людзей, а з цябе ніводнаго.“ І даў Бог

біблію найменшай гарэ. Дык адзін наш вялікі рабін, зваўся ён Бэн-Егуда, вытлумачыў, што прыказка гэта паказваець, як маленькі чалавечак можаць болей вартаваць ад вялікага, калі ён без гардасьці, ды нікому знога ня робіць, а той дык гардлівы і шмат чаго нядобрага людзям нарабіў.

Стукнуўшы далоняю на стала, стары Карэйба блиснуў вачамі і крыкнуў:

— Праўда! Вось, прымерам, пане Томкевич, калі мяне пан Палицкі душыў судамі, хочучы несправядліва адабраць ад мяне зямельку, згрызея я тагды, што мала не захварэў. А ўсё ж часта думаў сабе: хаця ён і вялікі пан, а я толькі пляхціц лапцёвы, ўсёж такі лепшы ад яго, бо ён крыўдзіцель ды гардлівы, а я нікому яш-

чэ вады не замуціў... морам крыві ды свайго поту дабіўся таго, што маю; і не раз прыходзілася, пане, і памагчы каму...

— Прашу выбачыць пана,—адазваўся Гэдали,—тое, што пан цяпер сказаў—ёсьць такія ягады, што растуць на калючым кусьце... толькі я ня ведаю, як той куст завецца, што так колець...

Як бы пытаючы, павёў вокам па ўсех тварах.

— Можэ шыпшына? падказала Ядвися.

— Ага, паненка добра ведае... шыпшына! шыпшына! У нас і аб гэтым ёсьць ладная прыказка.

Дзеўчынка пляснула далонямі. Гэдали прыгасным сваім поглядам паўзираўся на яе і, усмехаючыся, пачаў:

— Ай! якая паненка вясёлая! вельмі добра бачыць, калі хто такі вясёлы. Ох! каб гэта мая Малка была такая вясёлая! Яна равесніца паненцы; росту такога, толькі белая, як папер, ды ніколі нічога не гаворыць. Калі паненка хочэ, то я і гэтую прыказку раскажу. У нас так стайць напісана: Калі жыдкі былі ў няволі бабілёнскай, жыў адзін вельмі вучоны і набожны чалавек, а зваўся Урыэль. Ён быў ён надта добры, і дзеля таго, што быў такі добры, ён ніякім парадкам ня мог быць ў няволі. Калі бачыў, што жыдоў надта ўжо крыўдзілі, то так плакаў, што, здавалася, з вялікімі болямі цэлае сэрцэ вылівалася праз вочы. Ён ішоў ён да тых, што цярпелі ад несправедлівасці чужой, і памагаў, чым мог. Аднаму даваў крыху свайго розуму, другому—крыху грошэй, а трэцяго гладзіў па твары, быццам маці дзіцё сваё, калі яно хворае. Але лягчэй ад гэтаго не было

яму, и такая горэч ды боль сьциснулі яго сэрцэ, што пачаў крычаць, каб Бог даў яму сьмерць. Ну, Бог сьмерці ня даў—а толькі наслаў яму сон. Прысьнілася яму, што ён з гэтым народом ў няволи бабілёнскай, што адзін з народу прышоў да яго ды кажэць: Рэбэ Урыэль, дарадзь мне, як наступіць ў гэтай справі. І хацеў ён ўжо парадзіць—і ня мог, бо язык ў губе калом стаў. А другі прышоў і кажэць: Рэбэ Урыэль, навучы ты майго сына чытаць ў сьвятых кнігах. Хацеў ён вучыць, і ня мог—сам чытаць забыўся. Прышоў і трэці чалавек ды просіцца: Рэбэ Урыэль, дай мне што-небудзь есьці. Хацеў ён даць, ды ня мог: цэлы яго маёнтак негдзе прапаў. Рэбэ Урыэль крыкнуў страшэнна і разбудзіўся; пачуў, што ў галаве маець той самы розум, што меў перш, і што ўсё дабро ёсць кале яго. Тагды упаў ён на твар перад Богам ды малиўся: „Ня шлі мне яшчэ, Божэчка, сьмерці, бо, хаця я надта нешчасны, але ўсёж шчасьліўшы ад іншых таму, што магу пацешыць тых, хто смутны“... — А адзін наш вялікі рабін, зваўся ён Бэн-Акиба, гаманіў, што прыказка гэта вучыць, каб, калі хто нешчасны і смуціцца з гэтаго, каб аглядзеўся каля сябе, а убачыць, што на тым кусьці шыршыны, паміж катораго ён сядзіць, растуць і салодкія ягады.

— Глядзецце!—сказаў Карэйба.—Акі ты. Гдаць, разумны! Столькі прыказкоў умееш на памяць!.. І нязгоршыя нават гэтыя твае казкі! далибог, нязгоршыя, хаця і жыдоўскія. Садзісяж, пагаворым цяпер аб тым гаросі!...

Пацешэны зробленай яму ласкай, алеж і настрашэны ўспамінаннем аб гаросі. Гэ-

дали усмехаўся, вадзиў неспакойна вачыма и, кланяючыся, балбатаў, што нічога... не шкодзіць... ён пастаіць... Алеж Ядвіся сарвалася з зямлі, сханіла зыдэль, ды, стаўлючы яго каля жыда, з усмешкам на сваіх румяных вустах сказала.

— Седайце, прашу! Пэўне ўжо и ногі ад стаяння забалелі! Што там, седайце лепей!

Словы „што там“ былі сказаны да руху, каторы зрабіў жyd, каб пацалаваць ручку, падаючую яму зыдэль.

— А седай жэ, хвароба!—крыкнуў прыказываючы Карэйба.

Жyd садрыгнуўся ад страху и, як бач, сеў. Знайшоўся цяпер блізка агню, и видаць было ўсім, як дрыжалі яго рукі и ногі, грудзі падымаліся ў частым оддыху, а вочы так запалі, што з насярод жоўтай, дэлікатнай скуры лобу ды шчок мигацелі, як дзьве чорныя, гарачыя іскры.

— Алеж и дрэнна выглядаеш! лепшых ад цябе ў труну кладуць, — пачаў Карэйба. — Муеніць ты хворы, ці што?

— Хворы, вельможны пане, хворы!...

И раскажаў, як пасьля пажару и жончынай сьмерці пачаў кашляць ды слабець; але за два апошніе годы яму ўсё робицца горэй ды горэй; вельмі цисьнець яго нешта ў грудзёх, и такі ўжо ён безсильны, страх яки! Каб ён ня быў хворы, мог бы хадзіць хутчэй ды зарабляць баржджэй,—можэ, нават лепшы яки інтэрэс прыдумаў бы сабе... Але гэта такая хвароба, што вельмі сілы адбіраець...

Малыя, шустрые вочы Карэйбы завільгатнелі пад густымі брывямі. Цяпер добра ён прыпомніў тую шчасьливую для

Гэдаля пару, краму яго жонкі і паездку ў яго будзе аж да Слонима, прыпомніў, — і ўзяў яго жаль. Сам быўшы калісь бедным, Карэйба добра знаў ўсе няўзгоды беднаты дый меў яшчэ да гэтаго мягкую душу ў сваім цвёрдым целе.

— Сухоты, ці што? — прагаварыў ў поўголаса. — Чамўж ты, лиха, ня лечыся?

— Я быў у доктара.

— А што ж табе сказаў доктар?

— Што? Ён сказаў каб я што дзень еў мяса, піў шмат малака, мала хадзіў дый што тыдзень ставіў банки.

І горкі сьмех праляцеў па яго твары, і лоб зморшчыўся да самых сивых валасоў.

— Есьці мяса і малако піць я не магу, бо гэта дорага... Хадзіць жэ мушу многа, бо ў гэтым мой цэлы заробтак... Ну, у адным я паслухаў доктара... банки стаўлю кожны тыдзень... Яны толькі залатоўку каштуюць, ну... залатоўку на тыдзень я магу адлічыць на лечэнне...

— Ах, Езус! — здзівилася Карэйбіха, — як жэж вы можэце хадзіць столькі, хварэючы?...

Жыд перастаў сьмеяцца і сказаў:

— Ходжу!

Тым часам Ядвися, каторая выбегла на некалькі минут ў сени, вярнулася з невялікім белым збанком і падышла да жыда.

— Можэ, малака хочэце? — спыталася, падаючы яму збанок.

Нават па вачох видно было, што Гэдали галодны. Але, паглядзеўшы на збанок, налиты недаўна надоеным, яшчэ цёплым малаком, ён адказаў, круцячы галавою:

— Дзякуй паненцы; мне гэтаго ня можна.

И расказаў, як пасья пажару и жончынай сьмерци пачаў кашляць ды слабець; але за два апошние годы яму ўсё робицца горэй ды горэй; вельми цисьнець яго нешта ў грудзёх, и таки ўжо ён безсильны, страх яки! Каб ён ня быў хворы, мог бы хадзиць хутчэй ды зарабляць баржджэй,—можэ, нават лепшы яки интэрэс прыдумаў бы сабе... Але гэта такая хвароба, што вельми силы адбираець...

Малые, шустрые вочы Карэйбы завильгатнели над густыми бровями. Цяпер добра ён прыпомниў тую шчасьливую для Гадаля пару, краму яго жонки и паездку ў яго будзе аж да Слонима, прыпомниў, — и ўзяў яго жаль. Сам быўшы кались бедным, Карэйба добра знаў ўсе няўзгоды беднаты дый меў яшчэ да гэтаго мягкую душу ў сваим цьвёрдым целе.

— Сухоты, ци што? — прагаварыў ў поўголаса. — Чамуж ты, лиха, ня лечышся?

— Я быў у доктара.

— А што ж табе сказаў доктар?

— Што? Ен сказаў, каб я што дзень еў мясо, пиў шмат малака, мала хадзиў дый што тыдзень ставиў банки.

И горки сьмех праляцеў па яго твары, и лоб зморшчыўся да самых сивых валасоў.

— Есьци мясо и малако пиць я не магу, бо гэта дорага... Хадзиць жэ мушу многа, бо ў гэтым мой цэлы заработак... Ну, у адным я наслухаў доктара... банки стаўлю кожны тыдзень... Яны тольки залатоўку каштуюць, ну... залатоўку на тыдзень я магу адличыць на лечэнне...

— Ах, Езус! — зьдзивилася Карэйби-

жа, — як жэж вы можэце хадэць столькі, хварэючы?...

Жыд перастаў сьмеяцца і сказаў:

— Хаджу!

Тым часам Ядвися, каторая выбегла на некалькі минут ў сени, вярнулася з невялікім белым збанком і падышла да жыда.

— Можэ, малака хочэце? — спыталася, падаючы яму збанок.

Нават па вачох видно было, што Гэдали галодны. Але, паглядзеўшы на збанок, налиты недаўна надоеным, яшчэ цёплым малаком, ён адказаў круцячы галавою:

— Дзякуй паненцы; мне гэтаго ня можна.

— Што? трэфна?—засьмеяўся Томкевич.

— Мне гэтаго ня можна...

— То можэ хлеба з маслам? — адазваўся Янук.

Гэдали нічога ўжо не сказаў, толькі зноў пакруціў галавой.

— Вот, зьели бы бульбы з соляю, а то аслабнеце саўсем, — запрасіла Карэйбиха, пазираючы ў гаршчок, дзе было яшчэ крыху бульбы.

Ў клопоці ад ўсяго гэтаго Гэдали, пазираючы ў стору, сказаў:

— Дзякуй вельможным паном за ўсё. Ўжо я заўтра падъем у шынкара ў Шумнай.

— Ну, і жывы ж з гэтымі людзьмі!—грубым басам загаласіў аканом, — калі яны нават з хрысьціанскай рукі кавалка хлеба ня возьмуць, быццам ўсё нашае для іх зараза. Але, слова гонороваго чалавека! сабачая іх вера! няхай іх чэрці возьмуць

з их „трэфамі“ ды галоднымі бахурамі разам!

— Праўды! — пацьвярдзіў Карэйба. — Прымерам, гэты: есьці ня маець чаго, лечыцца не за што, а калі добры чалавек захочэць крыху яго пакарміць, то яму неякія забабоны скарыстаць з гэтаго не пазволяць. Праз гэта чалавек, хаця і добрае мае сэрца, халаднеець да іх...

Гэдалі слухаў, схіліў пакорна голаву і цяжка ўздыхнуў. А як падняў ён голаву ізноў то на ёй видна была глыбокая думка. Растаропносьць сьвязацiлася на яго твары. І крыху ахрыплым цыхім голасам ён пачаў:

— Гэта праўда, што вельможныя паны гавораць: Ёсць на свеце столькі нешчасьця, столькі пяску ў вялікім моры. Адно нешчасьце ёсць з бяды, другое — з хваробы, трэцяе — ад сваркі, а чацьвёртае з таго, што чалавек ня мае розуму. Але так заўсёгды ня будзе на сьвеці. Прыйдзець такі час, калі ўсенька будзе добра. А ад каго гэты час прыдзе?

Сеў проста, далоні палажыў на каленні і крыху падняў твар. Видаць, надышла на яго добрая минута. Можэ, прыказка, каторую меў расказаць, была найлепшаю, можэ цеплата агню ды людзкая дабрата сагрэлі яго цела і душу.

— У нас так стайць напісана: У старым горадзі Ешурум на высокім крэсьлі сядзеў ў вялікай школі вялікі рабін Мойсей Бэн-Маймон, а вакол яго сядзела сто, можэ, тысяча, а можэ і дзесяць тысячоў вучнёў. Ён да іх гаварыў па-арабску, па-грэцку і іначэй; бо ён быў такі рабін, што ні да воднаго народу ня меў ненавісьці

и гдзе толькі знаходзіў разумнаго чалавека, то прыхіляўся да яго, як бы то быў жыв. Калі ён перастаў гаварыць, падняўся з лаўкі найлепшы яго вучанік, каторы зваўся Бэн-Егуда, і сказаў: „Рэбэ, ў бібліі я не разумею аднае рэчы! Растлумач мне, каб я яе паняў.“ — „А чаго ты не разумееш?“ — спытаўся Бэн-Маймон. Бэн-Егуда сказаў: „Я не разумею, хто былі тые анёлы, што прысьніліся нашаму прэдку Якубу, ўзыходзячы па драбінах да неба і ізноў зварочваючыся на зямлю?“ Бэн-Маймон падумаў і пачаў гаварыць: „Гэтыя анёлы, то вялікія людзі, што становяцца добрымі ды мудрымі, значыць ідуць што раз вышэй, ў гору. Им трудна ісці да гары, але яны ідуць, бо маюць такія сілы і такія вялікія жадання, каб зайсці туды, скаль можна набраць шмат дабратаў. Няхай яны завуцца прарокамі, няхай вучонымі, ці мінасэрнаго сэрца, ці проста вялікімі, але ўсе яны ёсць анёлы, што ўзыходзяць да неба.“ — Так сказаў Бэн-Маймон. Але Бэн-Егуда не заспакойўся яшчэ і пытаўся далей: — „А чаму гэта, рэбэ, яны ідуць раз ў гару, другі раз зыходзяць ў низ? Калі яны так жадаюць быць ў неба, чамуж яны там не застаюцца, але зноў назад зыходзяць на зямлю?“ Бэн-Маймон ўстрасянуў сваімі белымі валасамі, як лев, і адказаў: — „Каб яны заставаліся ў неба і не вярталіся на зямлю, дык тагды не быліб яны анёламі. У гары набіраюць яны многа дабратаў і розуму і зварочваюцца на дол, каб разсееваці тые багацтва на зямлі. І гдзе яны засеюць зямлю, там родзіцца леннае збожжа, німа сварак, але пырыцца спакой, і людзі менш плачуць, болей цешацца. Ўсё дзеля

чаго яны зварочваюцца на зямлю, хаця им гэта трудна прыходзіцца, і дзеля таго, Бэн-Егуда, яны анёлы.“ — Бэн-Маймон перастаў гаварыць, а Бэн-Егуда і ўсе, што былі там, цешыліся і дзякавалі яму за тое, што даў им такое пекнае абещанне. Бэн-Маймон спытаўся: — „Якое ж я даў вам абещанне?“ — А Бэн-Егуда адказаў: „Гэтыя

Янук.

анёлы, рэбэ, зрабяць некалі, што на сьвеці ня будзець ўжо голаду, ні сваркі, ні дурных, ні такіх, што плачуць, што ў сэрцы сваім крычаць, што им вельмі кепска!“

Але, мусіць, ня толькі Бэн-Егуда з Ешурум, а і далёкі патамак яго, Гэдали з Волены, вельмі цешыўся абещаннем Раби - Маймона. Вялікая перамена зрабілася ў ім. Ноги ў накрыўленых і запыленых ботах моц-

на абпёр на падлюды, падняў плечы, з каторых звешваліся падзёртыя рукавы. Твар падняў да стоі, і яго сивая барада аттапырылася, быццам серабрыстае скрыдло. Блыск агню падаў яму на лоб, асьвечваючы на ім моршчыны, але з блишчастых вачэй так і было вялікае задаваленне.

Разам адкрытую тонкую шыю Гэдаля абвила сильная маладая рука, а румяныя губы, схіліўшыся над збарожджэным мор-

шчынамі лобам, выціснулі на ім моцны пацалунак. Зрабіў гэта Янук, каторы, ўстаўшы ад стала і падходзячы паволи да коміну, з вялікім уважэннем прыслухваўся да апаведаннёў жыда і цяпер, астанавіўшыся перад ім, раптам кинуўся да яго, абняў яго шыю і пацалаваў ў лоб. Патым адышоў і, абпёршыся плечмі на рог коміна, стаяў з пахіленай галавою, чырвоны, як бы засаромаўшыся. Нешта ў хлопцу загаварыла: ці вялікае злітаванне над бедным чалавекам, што с такой верай гаварыў аб збаўцах сьвету? ці шчырае каханне людзей-анёлоў? ці некая надзея, што, можа, сам кали-небудзь будзе такім анёлам?...

Цераз дзверы да сяней паказалася галава кабеты ў чырвонай хустцы на рудых валасох і тапнула штосьці Ядвиси, каторая, убачыўшы яе, весяло падскочыла да дзвярэй.

— Татка! дзеўчата і хлопцы хочуць набачыць тавары крамніка! Ці можна?

— Можэб і можна было; але ты, мусяць, вельмі ня хочэш гэтаго?—зажартаваў стары Карэйба.

Ядвися апусьціла рукі і, як бы просячы, ўзіралася на бацьку. Вельмі ўжо ёй хацелася паглядзець тавароў крамніка.

— Ці мушчынскіе камзэлькі ёсць? — спытаў Сцёпка, ўстаючы ад акна.

— Раскрывай, жызце, свой пакунак, кали панна Ядвига так хочэ!—гукнуў Томкевич.

О! аб гэтым ня трэба было яго і прасіць. Скоры, бытцам яму с палову гадоў ды гора паменшало, пружысты, бытцам ніколі не хварэў, сарваўся з зэдзя і, прысеўшы на зямлі, стаў разблутваць вероўкі

макунка; руки яго з радасьці дрыжалі. Якое шчасьце! Прывялі яго сюды, нібы злодзея, думаў, што выштурхаюць, злаюць, можа, нават на суд пададуць, аж тутака ня толькі што, пакрычаўшы крыху, пазволілі пасядзець і пагаварыць, але яшчэ кажуць і тавары паказаць... Можэ удасца прадаць і зарабіць... Сягоння серада; пасля заўтра трэба зварочвацца да дзяцей... а тут яшчэ

Томкевич.

да трох тыднёвых бракуе рубля. Зарабіць! зарабіць! на хлеб і банки для сябе, на хлеб, бульбу і сякіе-такіе лахманы для дзяцей!

Мистык, *) цешачы сябе тым раем, што прыдзе на зямлю, няведамы песьняр з памяцею, поўнай старых апаведаннёў, сухотник, цягаючы на сьвеці свой голад ды лахманы,—ўсё гэта, як бачыш, ў ім згинула, а на іх месца з'явіўся вёскowy крамнік, услужны, быстры, з неспакойнымі і радоснымі вачыма, з гутарлівым за зубамі языком.

— Мужчынскія камзэлькі? а якіжэ, маю! чаму ж іх ня мець? Паненцы можа трэба стужкі блакітныя? а паничу шпонкі да рукавоў? Маю голкі, шпилькі, гузікі, розныя хусткі, надтапекныя паркалі, залатыя персцёнкі, напарсткі, ніці тасемкі...

*) Чалавек, каторы любіць размышляць аб таемных верах.

Нават дрыжанне ног і хрып ў грудзях як бы зніклі.

— Гэй! Гэдалька!—нібы жартуючы, нібы напраўду, закрычаў Карэйба — а штож будзець з тым гарохам, што ты ў мяне зьеў? га? можа аб гэтым пагаворым?

О! цяпер ўжо Гэдали не баяўся саўсім! Паволи, і толькі цяжка сапучы, падышоў ён да стала, ды, кланяючыся прад гаспадаром, з милым усмехам пачаў:

— Выбачайце, вельможны пане, у нас і на гэта прыказка ёсць вось якая: цар Саламон меў вялікіе багацтва, а Іозэ, пастух, быў саўсім бедны. Аднаго разу гэты Іозэ прыйшоў ў шабас да палацу цара, азирнуўся, ці хто не глядзіць. ды ўзяў са стала кавалак кугелю. Але адзін прыяцель цара убачыў гэта, як пастух ўзяў кавалак кугелю, ды прывёў яго да Саламона. А Саламон...

Тутак Карэйба, гледзячы на рухлівы твар жыда, аж за бокі схапіўся са сьмеху ды крыкнуў:

— Го, го!.. Гэдалька! гэтую прыказку, мусіць, ты ўжо сам складаеш, я гэта з твае міны бачу... Гэтаго у вас, мусіць, німа напісанаго... Але ў тваёй галаве ёсць гэтае: цар Саламон ня сёк Іозы за кавалак кугеля, але даў яму яшчэ муки на страву? праўды? што?

— Праўды, вельможны пане!

— Ну, то няхай я ўжо на сягоння буду царом Саламонам; няхай маё пяройдзець... дзеся старай знаёмасьці с табою. Нічога табе за гэты гарох не зраблю, а ў восень, калі буду мець здарэнне да Волпы, то прышлю для тваіх дзяцей з поўбочкі бульбы.

Жыд кинуўся да рукі гаспадара ды,

цалуючы яе з вялікай радасьці, балбатаў:

— Каб вельможны пан быў шчасьлівы, як я пану жычу! каб пан сабе други такі хвальварак купиў! каб пан, ну, сто яшчэ такіх пекных сыноў і дочак, як гэтыя паничы і тая паненка выхаваў...

Карэйбиха бухнула на цэлую хату сьме-хам на апошніяе жычэнне жыда.

— А бадай цябе, жыдзе! а бадай цябе! Ото ж пляце! Таки хворы, а язык яшчэ як той пытэль!

Прад прыпекам было шумна ды людна. Каб лепей бачыць тавары, далажылі на прыпечку дроў. Агонь гарэў вялікі, зиха-цячы, і горачо зрабілося у хаци, як ў пек-ли. Але ніхто на гэта не зважаў: ўсе, што там былі, прызвычаіліся да ўсяго. Двое маладых парабкоў ды дзьве маладые дзеўкі ўвайшлі пацыху з старой гаспадыняй і з раднёй гаспадара хаты злажылі адну заце-каўленую, развесьялеўшуюся грамаду. Пася-рэдзіні, над гурбай хварбястай, блыскачай драбязы сядзеў на зямлі Гэдали, ажыў-лены, клапатлівы, зварочваючыся на ўсе стораны, разкладаючы чырвоныя паркалі ды хусты, або ў двух пальцах пакручваючы мосенджныя напарстки, сталёвыя гузікі, срэбныя персьцёнкі. Ядвися і Янук сядзели так сама, на зямлі, капашачыся у таварах, выбіраючы з шчабетаннем то адно, то дру-гое. Карэйбиха і Сьцёпка стаялі за крам-никам, распасьціраючы і аглядываючы му-шчынскія камізэлькі, бабскія хусткі; па-рабкі ды дзеўкі выхільлі з пад агню свае шырокія плечы ды чырвоныя твары. На-ват старая гаспадыня зьвешвала сваю скор-чэную беззубую, сьмяючуюся твар над гала-вамі Ядвися і Янука ды шапятлівым гола-

сам казала падаць два локци паркалю — на хвартух.

Трэзор и той выпоўз з кута, умешаўся меж людзей и, дзяўкаючы, хаця яго и адганяли, лез сваімі ўбалочэнымі лапамі на разложэныя тавары.

* * *

Ноч была цёмная и толькі ў гары ясьнеючая нязлічэнымі гвездамі, як Гэдали з варот хвальварку зноў выходзіў на поле. На сустрэчу яму нёсся крык палявых сьвяршчоў. Ў прыдарожнай траве ў зелени палёў сьвирчали яны таким вялікім хорам, так востра, крыкліве ды з таким пасьпехам — сказаўбы ім канешне трэба было высьпеваці сваю песьню ды каб прад паўночаю замоўкнуць. На дарозі пад шырока раскінуўшымся вербамі было заўсім чорна; па палёх шырокіх вецер шумеў ціха ды аднастайне. Ля стадолы, каторая зараз за варотамі цягнулася нізкім цэнем, стаяла высокая нерухомая тополя. Жыд падышоў да яе, скинуў з плеч пакунак и, праз неякі час шэпчучы, лічыў заробатак сягонняшняго вечару. Прадаў такі нямала — зарабіў поў рубля ды быў надта рады. Толькі было яму холадно ды і есьць хацеў. Нічога! Заўтра нагрэецца на сонцы и падъесьць сабе у шынкара з Шумнай. Перастаў лічыць и глянуў на гвезды. Пад нерухомымі тополямі падняў рукі ўверх и адмаўляў вячорную малітву.

— Дзякуй табе, Пане сьвету, што народ мой Ты выбраў з наміжы ўсех народаў!

Тутака ўстрасянуў яго кашэль; пад сарочкаю з вялікімі дзірамі па яго целі, высахшым ды сьцямнелым, праляцела джож.

— Дзякуй Табе, Пане сьвету, што стварыў мяне так, як хацеў!

Крыху потым лежаў наўзнич, маючы пад галавой пакунак, раскінуўшы руки на мокрай траве. Здалёк, з поля, чутны быў

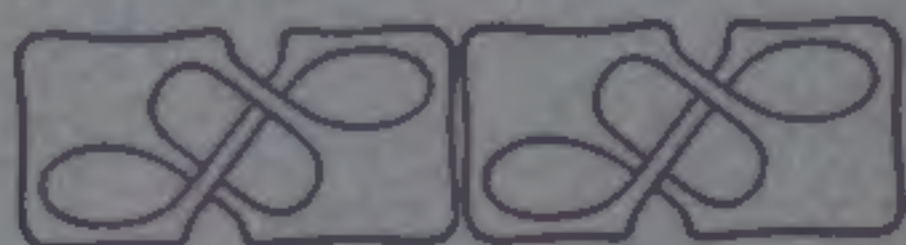
[Гэдак адмаўляў вечорную малітву.]

посвист Сьцёпкі, каторы ізноў пільнаваў бульбы ды гароху. Ё хмурнай цемнаце вярбовай прысады затупаталі капыты каня, на каторым Томкевич ад'ежджаў да хаты, ды згинулі ў далечыне. У хвальварку ўжо ўсе спалі.

Далёка гдзесьци грала пастуховая дудка. Сьвяршчы перастали сыпеваць.

Гэдали ня спаў. Думаў аб нежданым заробку, каторы быў неспадзеванай зоркай на яго цёмным неби. А можа памеж гвездным небам а бязсоннымі яго вачмі гарачка сухотніка завесила людзей-анёлоў, каторыя то ўсходзілі да гары, то зступалі ў дол, каб сеяць салодкасыць ды сьвет на зямлі, на каторай калісьці ня будзець ўжо ані гора, ані сварбы, ані такіх, што плачуць і ў сэрцы сваім гаманяць, што ім надта дрэнна....

10x50
120x

ВЫДАНИЯ „НАША НИВА“

№ № 1 и 2 Зямельная справа у Новай Зэляндии. Перэлажыў з украиной мовы А. Б. Ц. 3 к. (польскімі і рускімі літэрамі).

№ № 3 и 4 „Гэдали“ аповеданне Э. Ожэшковай, з рысункамі Богун-Сестэвевіча. (пол. і руск. літэрамі). Цэна па 6 кап.

№ № 5 и 6 Казка аб вадзе, Бэльямі (пол. і руск. літ.). Цэна па 3 кап.

Усе гэтыя кніжкі можна купляць ва ўсіх кнігарнях; глаўны склад у канторы газеты „Наша Нива“, Вільня Завальная вуліца № 30 (рог Троцкай). Тамака можна купляць кніжкі:

- 1) Што такое Свабода. — 3 грошы. (руск. л.)
- 2) Чы будзе для усіх зямлі. — 5 грошэй. (рускімі літэрамі).
- 3) Вязанка Янки Лучыны. — 4 кап. (руск. л.)
- 4) Казкі выдаў А. К. — 3 кап. (руск. літ.)
- 5) Беларускі лемэнтар, або першая навука чытанья — 6 кап. (польск. і руск. літ.)
- 6) Першае чытанне для дзетак беларусаў. Написала Цётка. — 6 кап. (пол. і рус. л.)
- 7) Гуторка аб тым, куды мужыцкія грошы ідуць. Цэна 3 кап. (руск. літ.)
- 8) Дудка беларуская Мацея Бурачка (Ф. Богунэвіча). Цэна 25 кап. (польск. літ.)
- 9) Гуторкі аб небі і зямлі. — Цэна 15 кап. (рускімі літ.).

Пачтовыя Беларускія пісункі (аткрыткі з рысункамі). Штука 5 кап.

Першая Беларуская газета з рысункамі „НАША НИВА“

Голас вескавай і мескавай працуючай беднаты.

Выходзіць раз у тыд. руск. і польскімі літэрамі.

Цэна з перасылкаю і дастаўкаю па пошці: на год 3 р., 1/2 р. 1 р. 50 к., 3 м. 75 к., 2 м. 50 к., 1 м. 25 к. ЗА ГРАНИЦУ: — 4 р. — 2 р. — 1 р. — 75 к. ЦЭНА АСОБНАГО НУМЭРУ 5 КАП.

Адрэс рэдакцыі і канторы:

Вільня, Завальная вуліца, № 30 (рог Троцкай).

Рэдактор-выдаўца: А. Уласоў.